

SUGÁR ISTVÁN

AZ EGRİ VÁR KURUC OSTROMA 1704

A vár sorsa Rákóczi szabadságharca előtt

A vár a török uralom megszűnése utáni években meglehetősen leromlott állapotban volt, hiszen 1700 nyarán báró Buttler János várparancsnok arról tett jelentést, hogy a gondjaira bízott vár, ha nem nyer helyreállítást, rövidesen elpusztul.¹

A nagy kiterjedésű erődítmény sorsát végül is I. Lipót és a Haditanács körültekintő és hosszas tárgyalásai eredményeként, az Udvari Kamara rendelete pecsételte meg. A kibocsátott rendelkezés 17 másik magyar várral egyetemben Eger várát is lerombolni parancsolta, mivel arra a megállapodásra jutottak, hogy aránytalanul magas összegeket emésztene fel további fenntartásuk. De vitathatatlanul belejártzott a döntésbe az élénk kuruc mozgalom is, s egy sor vár megsemmisítésével csökkenteni kívánták a „rebellisek” kezére jutható erődítményeknek, mint jól védelmezhető haditámpontoknak a számát is.

A rendelkezésből kitűnik, hogy az egész egri vár megsemmisítése volt az eredeti terv, s csupán — mint majd alább látni fogjuk — a kivitel nehézségei és rendkívülien költséges volta mentette meg végül is Eger belső várát.

Az Udvari Kamara úgy rendelkezett, hogy a vár bástyáit, tornyait, falait, külső és belső erődítményeit, valamint sáncait is meg kell semmisíteni, a várárkot pedig be kell tölteni. Kimondotta azonban a rendelet, hogy magának a városnak a falait semmiképpen sem veszélyeztetheti a rombolás — azt maradéktalanul, teljes egészében érintetlenül meg kell tartani. A városfalak feletti rendelkezés joga ugyanis a város földesurát, az egri püspököt illette meg. A várrombolás munkaerő-szükségletéhez a szakembereket a kincstár tartozott biztosítani, a napszámosokat pedig a jobbágyi robot terhére tervezték munkába állítani. Az egész műszaki munkálat anyagi terhei a Magyar Kamarára hárultak.

Eger várának megsemmisítése a külső várban, a hajdani úgynevezett huszárvarban, 1702. március 31-én vette kezdetét. A rombolás műszaki munkáit Nicolaus Dumont francia származású császári hadmérnök, valamint Pfeffershofen, a budai vár parancsnoka irányították. A munkán aknamesterek, kőművesek, kőtörők, illetve kőfejtők és kovácsok dolgoztak. Egyes falszakaszok ledöntését jelentékenyen megkönnyítette, hogy az erős alábányászás folytán kisebb-nagyobb mértékben már meg voltak dőlve. Egyes várrészletek felrobbantása azonban komoly szaktudást igényelt. Így például tudjuk, hogy az egyik Baldigara-féle fülesbástyát a hozzá csatlakozó fallal

¹ E fejezet forrásául szolgált: *Détshy Mihály*: Az egri külső vár lerombolása. In: Egeri Múzeum Évkönyve, V. k., Eger, 1967.

egyetemben nem kevesebb, mint hat aknajáráttal, s a hozzájuk csatlakozó 24 aknával fűrták meg. A lőport vagy csak zsákokban, vagy pedig zsákvaszonzóból készült vastag hurkaszerű tasakokban helyezték el a lefojtott aknák mélyén.

Az egri külső vár teljes megsemmisítése, a ledöntött falak és bástyák kőtömbjeinek maradéktalan összezúzásával, 1702. július 1-ére ért véget, tehát éppen 3 hónapot vett igénybe. A robbantásokhoz 14 ezer font, azaz 700 mázsa (!) lőport használtak fel. Christoph Penz, a Budai Kamarai Adminisztráció részére kimutatta, hogy az egri külső vár, vagy amiként ő említette: „felső vár” teljes megsemmisítése 2303 forintot emésztett fel. Ez a hatalmas összeg bírhatta rá az illetékeseket arra, hogy a belső vár felrobbantás útján való megsemmisítésétől elálljanak. De véleményem szerint nem csekély mértékben játszhatott bele a döntés megváltoztatásába az az igen számottevő körülmény is, hogy a belső vár északi, nyugati és déli falainak a felrobbantása nem csak a vár köré épült lakóházakat semmisítette volna meg, de súlyos kárral járt volna a város távolabb álló épületeire is.

A külső vár teljes megsemmisítésével a belső vár kelet felől katonailag szinte teljesen védtetlenné vált. A szomszédos, a belső vár fölé magasodó Almagyar hegyen bármilyen ellenség a várat súlyosan veszélyeztethető tüzérségi ütegállásokat építhetett ki — amint azt az 1552. és 1596. évi ostrom során a törökök is tették. A megmaradt vár védelmi lehetőségeit az is számottevően rontotta, hogy a két várrész közötti mély és széles felszakaszok is — merőben érthetetlen okból kifolyólag — áldozatul estek a rombolásnak. Penz, a Budai Kamarai Adminisztráció prefektusa annak a véleményének adott hangot, hogy a fennmaradt belső vár már „semminő ellenség ellen védelemmel nem rendelkezik.” Kétségtelenül, e megjegyzésével akaratlanul is igazolta a megmaradt belső vár katonailag jelentéktelenné válását.

Tudnia kell tehát az olvasónak, hogy a Rákóczi-szabadságharc egri ostromai csakis a ma fennálló várrészre — az eredeti belső várra — vonatkoznak.

A kurucok egri várostroma idejében fennállott erődítményről pontos katonai felméréssel rendelkezünk, mely éppen 1704-ben készült. A bécsi Kriegsarchivban őrzött becses térkép címe: „Grundris des Schlos und Stadt ERLAU nebst den dominirenden Anhöhen...”² E fontos hadmérnöki felmérés a vár részletes térképe mellett feltünteteti a város falrendszerét bástyáival, kapuival, a városon átfutó patakka és valamennyi hidjával, a település fontosabb utcáinak vonalvezetésével, a városból kivezető utakkal. Vonalkázott domborzati jelzéssel ábrázolja a várfalak alatti sziklákat, s a vár környékének bizonyos mértékig perspektivikus képét is megismerhetjük. A bástyák és falak 17 pontjának metszeti rajza fontos részlete a hadmérnöki felmérésnek. A munka céljára, azaz a külső vár lerombolása után fennmaradt belső vár bizonyos fokú katonai megerősítésére (!) utal, hogy az egykori külső vár felé emelkedő Almagyar hegy tetején felismerhetünk egy tervezett megfigyelőtornyot, továbbá a patak vár felőli, keleti oldala mentén egy bástyákkal megerősített védőfal nyomvonalát. Ez a hadmérnöki munka egyértelműen arra utal, hogy a külső vár megsemmisítése után a hadvezetőség felismerte a meghagyott belső vár kiszolgáltatottságát számottevő ostrom, támadás esetében. A térképen feltüntetett megfigyelőtorny és védőfal megépítésére azonban, minden bizonnyal a megindult kuruc támadás folytán, már nem került sor. Rákóczi szabadságharcának leverése után, 1711. március 17-én a vár parancsnoki tisztét ismét elfoglaló gróf Zinzendorf Ferdinánd császári ezredes hitelesítette az 1704-ben készült katonai felmérést.

² Kriegsarchiv. (Bécs.) Kartenabtheilung. K. VII. k. 183. — 1928. március 10-én hitelesített pauszpapírmásolat-ról készült fénymásolat levéltári jelzete: Heves megyei Levéltár, (a továbbiakban — Hml.) V—80. 163. raktári számú köteg, Nr. 549.

Rákóczi Ferenc 1703 tavaszán zászlót bontott, és megkezdte fegyveres harcát a Habsburg-hadak ellen. A Felső-Tisza-vidéki parasztok első csapataiból összeverődött katonai alakulatok fegyvertényei nyomán bontakozott ki a szabadságharc sikere. Július 17-én már Vásárosnaménynál a Tiszán is átkeltek Esze Tamás csapatai. Bihar vármegye s az egész Tiszántúl népe lelkes örömmel fogadta a kurucokat.

Habsburg I. Lipót június 6-i leiratát Heves és Külső-Szolnok vármegye közgyűlésén Telekesy István egri püspök-főispán elnöklete alatt tárgyalták meg. Az uralkodó „a Tiszán innen és túl ismételt tapasztalt rebellesek és zavargó rablók” ellen Montecuccoli ezredét vezényelte ki, s császári katonai alakulatainak nyújtandó mindenmű segítségre és ellátásra kötelezte a vármegyét.³ A közgyűlés haladéktalanul mozgósította a megyei fegyveres erőt, s gyülekezőhelyükül Eger jelölte ki.⁴

1703 július utolsó vasárnapján a teljes vármegyei fegyveres erő Eger város területén sereglett össze. A magyarokból, németekből és rácokból álló gyalogos csapatok a piactéren, a lovasság pedig — akik zömében mind magyarok voltak — a város déli szélén, a lőpormalom melletti mezőn — a mai Sas úttól délre, a Kistályai úttól nyugatra — sorakozott fel a szemlére, a mustrára; s Telekesy püspök-főispán kezébe letették a hűségesküt a Habsburg királyra. A császár iránti hűséget és a városnak a kurucok ellen való megvédelmezésére kötelező eskü szövegét Ambler Tamás jezsuita atya olvasta fel. A püspök azzal is igyekezett fokozni a lelkesedést, hogy elengedte a város 8—9 ezer forintra rugó tartozását, adósságát, ami érthetően nagy örömet keltett a város polgárai sorában.⁵

A következő három napon fényes egyházi ünnepek színhelye volt Eger városa. Minden nap egy-egy körmenet vonult a jezsuita, a minorita és a ferences templomba, s arra kérték az égieket, hogy tartsa távol „az ellenséget,” azaz a kuruc hadakat a város és a vár falaitól. Ugyanakkor áldották meg a magyar, a német és a rác fegyveresek zászlóit is.⁶

Telekesy István ekkor tehát, mint a nagy kiterjedésű vármegye főispánja s az egri egyházmegye élére a Habsburg uralkodó által állított püspök, minden telhető erejével és nem megvetendő hatalmával Lipót hűségére és Rákóczi Ferenc szabadságharca ellen mozgósította az erőket. Kétségtelenül nem csekély szerepet játszott ebben az a nyomós körülmény is, hogy Eger várában Habsburg-hű császári katonaság állomásozott. Semmiképpen sem lekiacsként motívumként játszott bele Telekesy állásfoglalásába az a döntő tény is, hogy „a bécsi király”, mint a legfőbb kegyúr biztosította részére az egri egyházfői, s az azzal kapcsolatos örökös főispáni méltóságot. Nem szabad szem elől téveszteni azt a körülményt sem, hogy Magyarország mindenkorai uralkodója éppen a főkegyúr jog erejénél fogva tartotta mindenkor kezében politikai tekintetben a magyarországi püspöki kart. (!)

Közben a hadiesemények rohamléptekkel közeledtek a stratégiai fontosságú Eger felé. 1703 augusztus utolján Sajószentpéter, Ónod és Miskolc hódolt be, és váltak gócaivá a kuruc hadműveleteknek.⁷ Július 29-én Penz kamarai prefektus Egerből azt jelentette a Budai Kamarai Adminisztrációnak, hogy a várban már „lármaalövés” esett, s néhány ezer „rebellis,” átkelve a Tiszán, Poroszló körül mutatkozik.⁸ Augusztus 29-én a kurucok már az Eger alatt legelő jószágokon is rajtacaptak, s elhajtották az állatokat. Ettől a naptól kezdve az egri polgárok rendszeres éjjeli őrzásokat tar-

3 *Szederkényi Nándor*: Heves vármegye története. IV. Eger, 1890. 82. o.

4 Uo. 82. o.

5 Egri Érseki Egyházi Levéltár. Archivum Novum. 3346. raktári számú köteg, számozatlan oldal. — *Leskó József*: Adatok Telekesy István püspök korához. In: Adatok az egri egyházmegye történelméhez. IV. k., Eger, 1908. 532. o.

6 *Leskó*: i. m. 532. o.

7 *Szántó Imre*: Eger a Rákóczi-szabadságharc korában. In: Egri Múzeum Évkönyve. I. k., Eger, 1963. 266. o.

8 *Thaly Kálmán*: A székési gróf Bercsényi család. III. k., 1703—1706. Budapest, 1892. 54. o.

tottak, a város körül cirkáltak, s a templomtornyokban őrszemek figyelték a messze környéket.⁹

Borbély Balázs és Ocskay László csapatai augusztus 19—20. táján Tiszacsegénél 1500 lovassal keltek át a folyamon és Heves vármegyének, valamint a Jászságnak vették útjukat. A már említett Penz rémulten szaladt a várba, s 1703 szeptember elején „express-staffétá”-val küldött levélben arról tett jelentést Budára, hogy könnyen mozgó „rebellis csőcselék” már elzárta az utakat Eger körül. Augusztus 30-án pedig 700 kuruc az egriek marháit hajtotta el a legelőről. Táboruk Mezőtárkánynál fekszik, nem távol Egertől. Mielőbbi segítséget kért; ha nincs német had, — írta, — küldjenek Eger védelmére 2000 rácot.¹⁰

Ezekben a pattanásig feszült napokban, augusztus 29-én bocsátotta ki II. Rákóczi Ferenc felhívását Vetésről Heves és Külső-Szolnok vármegyéhez, csatlakozásra szólítván fel a lakosságot a császári csapatok elleni harchoz.¹¹ (A nagy jelentőségű vetési felhívást a tanulmány végén, az 1. számú mellékletként adjuk közre.)

Rákóczi Ferencnek táborából Heves és Külső-Szolnok vármegye népéhez intézett kiáltványa nem maradt pusztába kiáltott szó. Nem csak azért, mert Hevesben nyolc faluban nem kevesebb, mint 50 ezer hold ura volt a fejedelem,¹² hanem mivel ott is egyre elviselhetetlenebbnek bizonyultak a Habsburg-uralkodó intézkedései.

A szabadságharc katonai szerencsecsillaga is egyre magasabbra hágott, s egyre szorult a gyűrű Eger körül.

Szeptember 8-án, Kisasszony ünnepén, amikor Telekesy püspök-főispán éppen a jezsuita templomból a székesegyházba vezette a körmenetet, érkezett meg Ónodról Pap János kálvinista kapitány levele, mely határozottan („categorice”) arra szólította fel a főpapot s egyben Eger földesurát, hogy haladéktalanul adja át Eger városát a kuruc katonai erőknek. Telekesy azonban még csak elutasító válasza sem méltatta ez első megadási felszólítást,¹³ mivel abban bízott, hogy a még ellenálló Szolnok — melynek védelmére faanyagot és embert is küldött¹⁴ — sikeresen feltartóztatja a kuruc csapatokat. Szeptember 10-én azonban Szolnok várát — melyet június—júliusban Dumont császári hadmérnök megerősített — Deák Ferenc, Ujvárosi Szőcs János, Borbély Balázs és a hozzájuk csatlakozott Ónodi János deák kuruc erői ostromgyűrűbe fogták. A város védelmét Harry Walthers ír származású császári kapitány irányította 100 német muskétással és magyar hajdúsággal. Tíz napi megszállás után, szeptember 21-én a kurucok meghágták a vár falait, s — mint írták — „vérrel” elfoglalták a stratégiailag jelentős várat.¹⁵ Szolnoknak Rákóczi kezére került pedig nagyon nehéz helyzetbe hozta az egri várat védelmező Pffenhofen-regiment német katonáit.

Heves vármegyében Gyöngyös városában alakult ki először Rákóczi szabadságharcának központja, melyből azután később az egész megye területére kisugárzott, szétáradt a kurucok politikai és katonai mozgalma. Október 4-én Gyöngyösről maga a harcias Bercsényi generális szólította fel proklamációjában a vármegye Egerben tartózkodó vezetőit a kurucokhoz való csatlakozásra. E felhívást azonban Ordódy György, a vármegye tisztikarával egyetértésben, mereven elutasította.¹⁶

A kuruc szabadságharchoz csatlakozott, Gyöngyösön kibontakozó vármegyei mozgalom élére a nagy tekintélyű Almássy János állott.¹⁷ Almássy nem csupán számottevő földesura volt Heves vármegyének, de korábbi, s egyre feljebb ívelő köz-

⁹ *Leskó*: i. m. 532. o.

¹⁰ *Thaly*: i. m. 1892. 55. o.

¹¹ Hml. IV—1/a. 12. raktári számú kötet, 5—7. o.

¹² *Szántó*: i. m. 266. o.

¹³ *Leskó*: i. m. 533. o.

¹⁴ *Szántó*: i. m. 266. o.

¹⁵ *Thaly Kálmán*: Székesi gróf Bercsényi Miklós fővezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi Ferenchez. I. k., Budapest, 1875. 58—59. o. — *Waltherr Imre*: Károlyi Sándor naplójának töredéke 1703-ból. In: *Századok*, 1872. 714. o.

¹⁶ *Szántó*: i. m. 266. o.

¹⁷ *Leskó*: i. m. 533. o.

leti szereplése révén is közismert és nagyra becsült tagja volt a megyei közgyűlésnek. A gyöngyösi jegyzői hivatal után gyors egymásutánban nyerte el a szolgabírói, majd pedig a másod-, és végül is az első alispáni tisztséget, mely utóbbit két ciklusban is ráruházta a közgyűlés bizalma.¹⁸

Almássy János 1703. október 4-én, mint Bercsényi Miklós generális megbízottja, Heves és Külső-Szolnok vármegye területén kihirdette a közfelkelést, „kapott hatalom és kemény parancsolat folytán, hogy minden rendben lévő nemes és nemtelen embereket, ki lovon, ki gyalog, és aminő fegyvere lehet, felültetvén, harmad nap alatt hová Generális Urunk ő Nagysága parancsolja, velem együtt oda jöhessen. Parancsolja tehát, hogy jövő vasárnap ide Gyöngyösre gyülekezzenek, hogy innét keseredett és nagy iga alatt nyomorgó hazánk szabadulása végett oda mehessenek, hová parancsoltatik.”¹⁹

A megyei kurucmozgalomnak rendkívül nagy szerencséje volt akkor, amikor sikerült Almássyt megnyernie Rákóczi Ferenc szabadságharca ügyének, mert személye meggyezerte megtörte a jeget és megindította a földesuraknak a Fejedelem táborához való csatlakozását.

A Gyöngyös városában összesereglett megyei felkelők fegyveres erejét Almássy János és Dévay Pál parancsnoksága alá helyezték, s a lovas és gyalogos csapatok október 21-én indultak el Eger város és a vár megvételeére. A csapatok Abasáron, Visontán, Gyöngyöshalmajon és Kálon át vonultak a megyeszékhely irányába,²⁰ és amint a helyszínen jól értesült és pontos adatokat közlő egri jezsuiták háztörténetükben feljegyezték: a 2 ezer körüli vármegyei felkelőssereg 25-én már Makláron letáborozott.²¹ Szántó Imre — Szederkényi Nándorra és Dezséri Bachó Lászlóra hivatkozva — a megyei kurucok táborát Maklár és Andornak között említi, sőt andornaki táborról beszél.²² A parancsnokság valóban Andornakon volt, s nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a környék legjelentékenyebb épületében: a Mocsáry-kastélyban.

Közben azonban természetesen a császári hadvezetőség is akcióba lépett, s Mohr Henrik várkapitányt gróf Zinzendorf Ferdinánddal váltotta fel, aki Budáról már csak parasztruhába öltözötten tudott átjutni a kuruc csapatok által megszállva tartott területen. Október 16-án érkezett meg kalandos út után Zinzendorf Egerbe, s a következő nap át is vette az egri várban állomásozó császári katonaság felett a parancsnokságot.²³

A város felkészült a kurucok elleni védelemre. Lezárták kapuit. A polgárság fegyvert fogott, s a katonaság a várban állott készenlétben. Míg Almássy János felszólította a várost és a várat a behódolásra, azalatt a felsorakozott megyei kuruc felkelők csapatai, fittyet hányva a katonai fegyelemre, a környéken garázdálkodni kezdtek, számottevő kárt okozva a lakosságnak.

1703. október 28-án a város védelmét irányító Telekesy püspök-földesúr és főispán a következő szemrehányó és feddő levelet intézte a támadó „Nemes Heves vármegyének egybegyűlt nemes nemzeti és vitézlő tagjai”-hoz:

„...valamint nem csekély csodálkozással, úgy keserves szívfájdalommal hallván tegnapi napon Heves vármegye némely kegyetlen fiainak égbekiáltó káromkodását... ezen a szent napon, ezen szegény lakóhelyemről, dicső szent István királyunk és apostolunktól ezelőtt 694 esztendővel, az egri püspökségnek istenesen építettett és residentiaul rendeltetett fecskeféskemből kipöröljenek és minden ok nélkül kivessenek. Melyet látván, mit mondhatok mást, ha nem keservesen, de nem panaszkép-

18 *Esze Tamás*: Kuruc vitézek folyamodványai, 1703—1710. Budapest, 1975. 243. o.

19 *Szederkényi*: i. m. 84. o.

20 Uo. 86. o. — *dezséri Bachó László*: Gyöngyös város Rákóczi idejében. Gyöngyös, 1938. 20—21. o.

21 *Leskó*: i. m. 533. o.

22 *Szántó*: i. m. 267. o.

23 *Szederkényi*: i. m. 82. o. — *Leskó*: i. m. 534. o. — *Bachó*: i. m. 11. o.

pen felkiáltok ama vén Sámuel prófétával. Négy esztendőől fogva [tudniillik mióta egri püspök és főispán lett — S. I.] jusson eszetekbe, senkinek közületek, főispántok lévén, jószágát hamisan el nem vettem, közületek meg nem károsítottam, mindenkivel jót tenni igyekeztem. Miért kell tehát ezeket szenvednem?...

Ezeket meggondolván, nincsen semmi okotok, hogy én ellenem ennyire tusakodjatok és reám szegény megöregedett 70 esztendőös vén lelkiatyátokra ily éles fegyvert kössetek... ”²⁴

Telekesy István levelében a legszigorúbban kikerülte a kuruc felkelők támadásának politikai vonatkozásait, és úgy állította be az Eger ellen felsorakozott hadat, mint amely felszentelt püspöke és törvényesen megválasztott főispánja ellen lázadt fel, és fegyveresen őt megtámadni készül.

A letáborozott kuruc csapatok válasza nem váratott soká magára. Még aznap az Almácssy János és Dévay Pál parancsnoksága alatt Eger alatt letáborozott kurucok az alábbi levéllel fordultak Telekesyhez, éles logikával megvilágítván a feltámadt harc okát:

„...mi ...felékesített lakóhelyéről Nagyságodat kiűzni, kergetni, a megnevezett helyet pedig, sok ártatlan lelkek elvesztésével hamuba takarni igyekeznénk, nincsen szándékunkban, sem parancsolatunkban. Hanem Nagyságod maga is jól tudja, hogy mi egész vármegyéstül pusztában lévén, és már az elviselhetetlen iga alatt nyögven, jószágunktól, pénzüinktől nemesi szabadságunktól, törvényeinktől, úgy sönktől és mindennemű elélni való médiumoktól megfosztván, ezen nyomorúságunktól Isten által kiszabadítandó kegyelmes fejedelmünkkel fogtunk fegyvert, mint Robán király idejében az Istennek népe, a rajtunk kegyetlenül és nem keresztény módon nagy kevélyen uralkodó idegen nemzetre... A benn levő Magyarország is, aki még magyar vért érez szívében, úgy valakik benn vannak [tudniillik Egerben — S. I.], akiknek kész kegyelmes urunktól a gratia velünk együtt érteni... ”²⁵

Az egymással szemben álló két tábor, megismerve egymás kibékíthetetlen álláspontját, végül is az aktív harci események területére lépett. Október 29-én Almácssy János kuruc fegyvereseivel ostromgyűrűbe zárta Eger várát és városát; sőt ugyanakkor gyenge katonai erővel megtámadták a város egyik kulcspontját, a délre nyíló Hatvani kaput. Az első kuruc akció azonban kudarcba fulladt, mert az egri polgárok heves puskatüze s néhány ágyúlövése elegendő volt a katonailag teljesen tapasztalatlan felkelők elűzésére. De néhány egri puskás holtan maradt a küzdőtéren, mint Eger kuruc ostromának első áldozatai.²⁶

A város evakuálása

A harci események megindulása erjesztőleg hatott a város polgárságának magatartására, s hamarosan felmérték helyzetüket a kibontakozó küzdelemben. Szembefordultak Telekesy püspök-földesúr makacs Habsburg-párti álláspontjával, s meghódolási szándékukról magát II. Rákóczi Ferencet értesítették.²⁷ Az egriek felhatározásukkal egyértelműen és félre nem érthető módon csatlakoztak a megye többi helysége lakosaihoz, hiszen őket sem kevésbé érintette a magyar érdekektől idegen bécsi politika súlya.

Rákóczi Ferenc szabadságharca kezdetétől rendkívül nagy katonai jelentőséget tulajdonított Eger, illetve az egri vár megszerzésének, birtoklásának. Bercsényi generális, nyilván jól ismervén a fejedelem szándékát és az Egerben kialakult helyze-

²⁴ Hml. IV—1/a. 12. raktári számú kötet, 9—12. o.

²⁵ Uo. 12—14. o.

²⁶ *Számtó*: i. m. 267. o.

²⁷ Uo.

tet, 1703 szeptember utolján a szatmári várat ostromló Rákóczinak küldött levelében ily módon vázolta fel tervét, elképzelését: neki Eger alá kell mennie, ugyanis a város lakosai, a vitézlő rend — miként azt előtte a táborába érkezett Almássy János hevesi alispán kifejtette — könnyűszerrel készek meghódolni. Rákóczinak célszerű lenne Szatmár ostromát Semsey Istvánra bízni, és tőle Tokaj ostromát átvenni. Ő — azaz Bercsényi Miklós — azalatt Egerig nyomulhatna elő csapataival. Rákóczi a tervet elfogadta.²⁸

Rákóczi Ferenc annál is inkább ráállt Bercsényi generális szándékára, mivel komoly tervei voltak Eger püspökével, Telekesy Istvánnal. Szabadságharcának ugyanis elengedhetetlen politikai szükségszerűsége volt egy katolikus főpapnak a mozgalom számára való megnyerése. Az egri főpap egyházi főhatósága pedig Heves, Külső-Szolnok és Borsod vármegyéktől egészen a lengyel és orosz határokig terjedt, s éppen ez a terület képezte a kurucok harca kiinduló magvát. A Nagyságos Fejedelem így vall erről az igen jelentékeny, de eleddig meglehetősen mellőzött kérdésről emlékiratában,

„Én nagy fontosságú dolognak tartottam megnyerni az egri főpásztort, hogy híveit el ne hagyja. Telekesy előkelő nemességű volt, felruházva a jó öreg mindazon tulajdonságokkal, melyek egy püspököt ékesíthetnek, különösen szent egyszerűséggel és felebaráti szeretettel...²⁹

Bercsényi Miklós, miután a tokaji vár ostromát átadta Rákóczinak³⁰, 900 katonájával Eger alá indult.³¹ A kuruc generális csapatai élén október 30-án érkezett meg Eger előterébe, hogy „az várost az meghódulásra disponálja.” A várostól körülbelül 2,5 km-nyi távolságra, a város déli végében lévő lópormalom mellett vert tábort, hogy kívül maradjon a vártüzérség hatókörén.³²

Még aznap délután 4 órakor egy kürtöse közelítette meg a várost, hogy felvegye a kapcsolatot a magát megadni szándékozó magyar lakossággal. Olyan megállapodás született, hogy a meghódoló magyarság kiüríti („evacueretur”) a várost, miután a német és a rác lakosok a császári katonaság által védelmezett várba húzódtak vissza. A várba vonulók sorában találjuk a jezsuita rendház főnökét („superior”) és a német polgárság jezsuita lelkipásztorát is.³³

A Bercsényivel kötött egység értelmében november 4-én Eger városa magyar lakossága ingóságainak természetszerűen csupán csekélyke hányadával kiürítette, elhagyta a város falait, hogy helyet adjon a vár ostromára felvonult kuruc katonaságnak.³⁴

1703. november 5-én Bercsényi közölte a csapataival Szolnokon tartózkodó gróf Károlyi Sándorral, hogy „Egerbül kigyűtt magyar hadat ma mind összeesküdtettem, pusztá az várossa, talán felgyűjtatom...³⁵ Szerencsére azonban nem égette fel a generális Heves megye székhelyét. Még ugyanaz nap Bercsényi újabb levelet küldött Károlyinak, jelezve már, hogy Egerből csapatával Felső-Magyarországra igyekeznek: „...maga ennél felesebb hadakkal lehet, siessen jönni, hogy velem meggyezhessék. Már itt általesvén az egriekkel a dolgon, kik is most takarodnak ki...³⁶

November 7-én a generális már arról adott hírt, hogy „az egriek holnapután kegyelmetek mellé fölülnek. Gyöngyösön van kapitányok, Ordódi uram, magok is sokan, azért kegyelmetet kérem, küldjön reájok kegyelmed...³⁷

Telekesy István püspök és papjai kivonultak székvárosukból és a császári kézben lévő Budának vették az irányt — amiként a Bercsényi Miklóssal kötött megállapo-

28 *Thaly*, 1892.: i. m. 66. o.

29 II. *Rákóczi Ferenc* Emlékiratai. (Fordította: Vass István.) Budapest, é. n. 54. o.

30 *Thaly*: i. m. 1892. 68. o.

31 *Waltherr*: i. m. 715. o.

32 *Szántó*: i. m. 267. o.

33 *Leskó*: i. m. 534. o.

34 Uo.

35 *Thaly*: i. m. 1875. 2—3. o.

36 Uo. 3—4. o.

37 Uo. 5. o.

dás szabad elvonulásukról szólt. A konvojt kísérő kuruc katonák azonban Gyöngyös-nél tovább nem engedték a kicsiny csoportot, s a menekülő papokat visszatérésre kényszerítették.

„...az egri piacon letett erős hitüket ily hirtelen minden erőszak nélkül megszegték — írta később Telekesy —, hírem nélkül és akaratom ellen az ő Felsege táborára indultak, elkeseredvén magamat megh vontam. Kihez képest egri uraimék ily hirtelen, ne mondjam, rútul, minden consensusom [hozzájáruulásom — S. I.], akaratom ellen hittel tett fogadásukat megh másolták...”³⁸

A kuruc generális előbb Füzesabonyban, majd pedig a közeli Borsod vármegyei Cserép várában jelölt ki az agg püspök részére kényszertartózkodási helyet.³⁹

Bercsényi Miklós eljárása Telekesyvel szemben a jog mai nyelvén az internálás fogalmát meríti ki. Maga a püspök később így emlékezett vissza az eseményekre:

„Bercsényi uram hittel fogadta, hogy minket négy rendbéli szerzetesekkel Eger városából, melyben magunkat eddig a kurucok ellen fegyverrel védelmeztük, nemcsak szabadon bocsát, de Budáig el is kísértet, de hite és a kapituláció ellen kime-netelünk után... megárestáltatott és senkit közülünk Budára nem bocsátott...”⁴⁰

Miután teljesen kiürült a város — bármiként is tekintjük! —, borzalmas napok köszöntöttek reá. A kuruc fegyveresek megrohanták az üresen hagyott házakat, lakásokat, üzleteket, raktárakat — részben pedig sok helyen bosszúból felgyújtották az épületeket. A jezsuiták gondosan vezetett háztörténetéből tudjuk, hogy Eger városának a fele ekkor a lángok martalékává lett.⁴¹ Bercsényi azonban a kuruc katonának állott egrieknek megengedte, hogy a városban maradt javaikat, értékeiket megmenthessék az emésztő tűz elől.⁴²

A generális ily módon eleget tett Rákóczi parancsának; biztosította a kuruc katonaság számára a várost, felesketve a lakosságot, s nem utolsó sorban kézre kerítve a „jó öreget”, Telekesy egri püspököt. Majd pedig seregéhez csatolva a kurucnak állott egrieket, Felső-Magyarország irányában elvonult.

A város hihetetlen pusztulás („incredibile est quale damnum”) képét mutatta. Az el nem hamvadt házak ablakai, ajtai és berendezése összetörten, összezúzottan szerte heverték vad összevisszaságban. A jezsuiták temploma, rendháza és iskolája is magán viselte a dúlás nyomát.⁴³

Az Egerből kitelepített magyar lakosságot részben Heves, részben pedig Borsod vármegye falvaiba telepítették át ideiglenesen. Ezeknek az embereknek a helyzete igen nehéz, nyomorúságossá, viszontagságossá vált. Egy kuruc katonának felcsapott egri polgárnak Rákóczihoz intézett folyamodványában olvassuk:

„...Amidőn Eger városát az elmúlt ősszel minden kár nélkül a Nagyságod Méltóságának hűségére feladtuk vala, cselédeink [gyermekünk, feleségeink — S. I.] bent az ellenség miatt nem lehetvén maradni, kényszerítettünk Nemes Heves és Borsod vármegyékben falunkint mintegy kétezerhatszáz személy cselédeinket elhagyni ... vagyunk peniglen mind ez órától fogvást Austria és Morva Szélin Nagyságod Méltóságának hűségében ezren hadakoznunk. Minthogy azon el hagyott cselédünknek semminemű provisiót (bent maradván az városban minden némü élésünk) nem tehetünk, Nagyságodhoz kegyelmességéhez alázatosan folyamodunk, hogy szegény el hagyott cselédeink éhel megh ne halnának, az hevesi és hatvani confiscált buzákból valamely provisiót tétetni kegyelmessen méltóztatnék...”⁴⁴ Az ilyen és hasonló ké-

38 Hml. XII—3/a. 2. kötet, 124. o.

39 *Leskó*: i. m. 534. o.

40 *Pázmán Lajos*: Az egri megye főpásztorai sorából egy kép. Telekessy István és az egri papnövelde. In: Bartakovics Emlékkönyv. Eger, 1865. 206. o.

41 *Leskó*: i. m. 534—535. o.

42 *Esze*: i. m. 118—120. o.

43 *Leskó*: i. m. 535. o.

44 *Esze*: i. m. 126—127. o.

relmek, folyamodványok nyomán Rákóczi 3 ezer köből búzát rendelt a kitelepítettek ellátására.⁴⁵

A következő helységekről van tudomásunk, ahol a kitelepített egri családok átmenetileg meghúzhatták magukat: Gyöngyös, Verpelét, Tótfalu, Debrő, Kápolna, Füzesabony, Egerfarmos, Besenyőtelek, Kál és Felsőtárkány.⁴⁶

A kuruc hadvezetés láthatóan nem sietett Eger sziklára épült, meglehetősen erős vára megvételeivel, s első ütemként egyelőre megelekedett csak a blokád alá vételével („bocquavit”), azaz a környezetétől való elszigetelésével. Ugyanis Almássy János kétezer körüli megyei felkelő serege — a kuruc hadseregre jellemző módon — nemcsak teljességgel gyakorlatlan volt a várak ostromműveleteiben, de ostromágyúkkal sem rendelkezett és a kellő katonai fegyelem terén is súlyos hiányosságokat mutatott.

A Schlick császári tábornok vezette 7 ezer fős sereg 14 ágyúval október 31-én Léva alatt döntő vereséget mért Ocskay László kuruc hadára, s elfoglalta Korponát és Csábrágot.⁴⁷ Ez a császári siker nemcsak Rákóczit, de Bercsényit is meglepte.⁴⁸ Ezt tanúsítja, hogy bár Bercsényi „elit” alakulataival Lévára készült, mégis Eger alá szállt. Perjés Géza szerint Bercsényi november 1-én, vagy inkább 2-án kapta kézhez Eger alatti táborában Ocskay jelentését a súlyos vereségről.⁴⁹ E lesújtó hír vétele után a generális felmérte a csapatok helyzetét. Az ellenség zömével Léva térségében tartózkodott, a rácok segédcapatai pedig Budán, Pest alatt, Cinkotán álltak. A kuruc erők közül Ocskay rendezetlen állapotban Selmec és Fülek vidékén Rimaszombat felé menetelt. Károlyi Sándor csapataival Szolnok és Kecskemét térségében tartózkodott, Réthey pedig katonáival Gyöngyös alól Putnok felé volt előrenyomulóban; Rákóczi Ferenc Tokaj ostromát vezette.⁵⁰ Ezek ismeretében Bercsényi az egyedül helyesnek minősülő utat választva — miután minden dolgát elintézte Egerben — 7—8 ezer katonájával a Felvidékre indult; s már november 9-én Rimaszombaton találjuk, ahonnan megindította hadjáratát Észak-Magyarországon a császári erők ellen.⁵¹ Terve fényét előre veti már november 6-án „Eger alatt” írt levele: „...Generális Károlyi Sándor Uram is az hírekhez képest Szolnok táján jeles haddal útban van, a mai stációját Hatvanba tette; közelít velünk való megegyezésre. Az Méltóságos Fejedelem, úgy magam is, mindenféle parancsolt az kuruc hadak felé leendő szogalmatos nyomulására...”⁵²

Az egri várbeli császáriak s az oda menekült városiak felkészültek az ostromra: mintegy két hónapra elegendő élelmiszert halmoztak ott fel. Nagy nehézséggel kellett megküzdeniök, hiszen Zinzendorf 1703—1704 téli hónapjaiban nem számíthatott Eger felmentésére, vagy akár csak eredménnyel kecsgettő katonai tehermentesítésére sem.

Az egyre csökkenő élelem utánpótlásában elsősorban is a várba zárkózott egri rácok jeleskedtek. Így például levéltári adat tanúsítja, hogy a várból kitört rácok 1704. január 23-án a németekkel karöltve (Bél)Apátfalvára csaptak. „...felejthetetlen és elviselhetetlen károkat tettek, minden külső és belső jószágainkat felprédálván, és sok zsákmánt hagyván benne — panaszolkodtak a falubéliek — úgy annyira, hogy szarvasmarháinkat kétszázig szólót elhajtották.”⁵³ Ez az eset egyébként arról is árulkodik, hogy a kurucok ostromzárja nem volt megközelítően sem teljes értékű. Sőt az egri rácoknak módjuk és lehetőségük volt a vártól oly messzire is elportyáznik,

45 Uo. 127. o.

46 Hml. XII—3/a. 18. raktári számú kötet, 1—12. o.

47 *Markó Árpád*: Bercsényi Miklós felvidéki hadjárata 1703. In.: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1923. 1—2. szám, 15. o.

48 *Köpeczi Béla—R. Várkonyi Ágnes*: Rákóczi Tükör. I. k., Budapest, 1973. 87. o.

49 *Perjés Géza*: Az 1703. évi november—decemberi felvidéki hadjárat. In.: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1971. 2. szám, 209. o.

50 Uo.

51 Uo. 212. s. köv. o.

52 *Thaly*: i. m. 1875. 7. o.

53 *Esze*: i. m. 156. o.

mint Pásztó mezővárosa, ahol 1704. január 25-én bukkantak fel zsákmányszerző útjaik során. Irgalmat nem ismertek, mert például még a kis vagyonkáját védelmező Patai Istvánt is meggyilkolták.⁵⁴

De az Eger várából láthatóan rendszeresen ki-kiportyázó rácok harci módszerei sorában találjuk az elrettentő fogolyszedést is. Amikor például Borsod vármegyébe törtek be, ott egy miskolci asszony fiát ejtették foglyul, s hurcolták erőszakkal a várba,⁵⁵ nyilván azért, nehogy frissiben hírt vihessen az eseményekről.

A várba szorultak életéről 1704-ből a következő leírás fest képet: „...És mivel a húsészlet a hosszú idő alatt már-már elfogyott, a parancsnok úr két alkalommal 300—300 portyázót küldött ki, akik mindig szerencsésen tértek vissza sok jószággal...” Még a bőjti napokra is el voltak látva hallal, melyet leszóztan a pincében tároltak.⁵⁶

A vár ostroma

Alig múlt el a tél, 1704. március 1-én „szép haddal és szép lövészszámokkal Miskolcra megindult” Rákóczi Ferenc, majd az „alkalmatlan üdö miatt” néhány napi mezőkövesdi pihenő után,⁵⁷ március 6-án érkezett meg Almássy Jánosnak az erődöt ostromgyűrűben tartó Eger alatti táborába. Az ostromra érkezett kuruc csapatok létszámát a várból „néhány ezerre” becsülték. A fejedelemmel érkezett tüzérséget Tokaj várából még 1703. január 20-án Miskolcra szállíttatta.⁵⁸ Az ágyúpark 13 nagyobb kaliberű lövegből és 5 mozsárágyúból állt, melyeket március 7-én négy ütegállásban helyeztek el.⁵⁹ Sajnálatosan nincsenek levéltári adataink az egyes tüzérségi ütegállások pontos elhelyezkedésére vonatkozóan, de minden kétséget kizáróan észak felől a vár magasában fekvő Királyszékin, keleten és délkeleten pedig a vár fölé magasodó Almagyar hegyen építették ki azokat.

Rákóczi Ferenc április 4-én ezt írta Károlyi Sándornak: „...a vár faláig vívén a munkát, és bombardírozásra máris feles készületet tévén, teljességgel elhagynom nem lehet...”⁶⁰

Egyedülállóan becsesek magának Rákóczinak a visszaemlékezései az általa vezetett egri ostromról:

„...Egert szándékoztam megtámadni, ágyúkat és mozsarakat hoztattam Tokajból, és márciusban elhagytam miskolci téli szállásomat. Eger vára régimódi erődítmény volt, a város felé öreg tornyokkal, a szőlők felől [azaz kelet és délkelet felől — S. I.] igen magas kiszögélő védművekkel, melyeket a németek még a háború előtt leromboltak [itt a megsemmisített külső várra utal a fejedelem — S. I.]. Így csak az erős falú belső vár maradt meg. Zinzendorf gróf a parancsnoka, s a helyőrség elég gyenge volt... Az ostrom kezdetén a várba húzódó rácok néhány magyarral együtt elég élénken kirohantak sáncaimra, de miután mindig visszanyomták őket, a legjobb vitézeimet elvesztették, nyugodtan megmaradtak falaik között. Középszerű ágyúim egyáltalán nem ártottak az öreg falaknak, de a szökevényektől megtudtam, hogy a bombák okozta rázkódtatásoktól megrepedtek a víztartók, s kezdett a víz kiszivárogni belőlük. Minthogy ilyen módon vízszűke fenyegette a várat, azzal bíztattam magamat, hogy a helyőrség nemsokára megadásra kényszerül...”⁶¹

Az ostrom eseményeit a várban átélő jezsuiták háztörténete is hasonlóan örökíti meg. Megjegyzi, hogy a várbeliek kitöréseik során „majdnem mindig szerencsésebben

⁵⁴ Uo. 155—156. o.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ *Leskő*: i. m. 535. o.

⁵⁷ *Archivum Rákócziánium*, I. k., 213—214. o.

⁵⁸ *Thaly*: i. m. 1892. 132. o.

⁵⁹ *Leskő*: i. m. 536. o. — *Thaly*: i. m. 1892. 132. o.

⁶⁰ *Géresi Kálmán*: A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. V. k., Budapest, 1897. 69. o.

⁶¹ *Rákóczi*: i. m. 75. o.

harcoltak.”⁶² Erre a tényre utal maga Rákóczi is, amikor „legjobb vitézeinek” elvesztését panaszolja.⁶³

A kiütések egyébként az ostromlók közül is természetesen áldozatokat szedtek. A császáriaknak a várból intézett támadásai során március 10-én elesett Györky Ádám is, aki Rákóczi Ferenc lovas karabélyosainak az ezredese volt.⁶⁴

A mozsarak nagy kaliberű súlyos bombái elől hatékonyan bizonyultak az erőd mélyében húzódó biztonságos kazamaták („casamada”).⁶⁵

A várat ért kuruc támadás kapcsán meg kell említenünk, hogy a külső vár lerombolása után kimagasló jelentőségre emelkedett a belső vár északi és délnyugati, Baldigara-építette két nagy fülesbástyája, melyek mélyében meghúzódó ágyútermekből úgy lehetett biztosítani az ellensége által viszonylag könnyen elérhető és megközelíthető keleti várfalat, hogy ugyanakkor ezeket a várbeli lövegeket semmiképpen sem érhetette el a bástyák „füleinek” védelmében az ellenséges ágyútűz.

Rendkívüli figyelmet érdemelnek azok a leírások, melyek a kuruc mozsarak bombázása hatására beálló vízellátási zavarokról számolnak be. Tekintve, hogy ez a fontos és mindenképpen kritikus jelenség még a vár 1710. évi császári ostrománál is előfordult, röviden foglalkoznunk kell a vár vízellátásával is.

A vár területén 1704-ben csupán három kút biztosította az emberek, a huszárlovák és a vágójóságok nem csekély vízfogyasztását:

az 1. kút a keleti ágyúdomb tövében álló úgynevezett „öreg kút” volt, melyet a közmúlt éveiben tártak fel, sőt kútházát is rekonstruálták.

a 2. kút ma már nem létezik, hanem betemetett állapotban lappang a mai múzeumi igazgatóság és a képtár épületéről délre fekvő területén.

a 3. kút nem csekély jelentőséggel bírt. A Setét-kapu szintjén lévő alsó kaszárnyateremben mélyül a talajba. Ebből a kútból nem csupán a bombázások idején lehetett teljes biztonságban a kaszárnyateremből vizet meríteni az ott mélyben meghúzódottak részére, de a vár külső szintjéről is szolgált a kút üregébe egy vízmerítő nyílás.

Nem kis nyomatékkal fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a várudvarban ma látható igen mély kút abban az időben még nem létezett.⁶⁶

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a XVI—XVII. századi ostromok során a kettős vár területén még 8 kút állott, melyek közül 3 a külső várban, 1 pedig a két várrész közötti árokban mélyült a talajba; — s éppen az 1552. évi nagy török ostrom tapasztalatai alapján szaporították meg a kutak számát.⁶⁷

A kuruc mozsarakból vetett nagy bombák becsapódásai utáni felrobbanásuk oly mértékben rázkódtatták meg a várhegy sziklatömbjét, hogy a kutakat tápláló finom vízereket a földrengések átmenetileg eliszapolták, eltömeszték, úgyannyira, hogy a kutak vízhozama számottevően leapadt. Ez a jelenség azért is igen figyelemre méltó, mivel néhány esztendő múltán, amikor a császári hadak tartották ostrom alatt a várat, akkor az ő mozsárágyúik bombái okozták a kutak vízhozamának súlyos zavarát.

Rákóczi Ferenc két hónapon át, 1704 márciusától hasztalan ágyúzta az egri várat.

Március 28-án egy rendkívül jelentékenynek ígérkező diplomáciai tárgyalásra a fejedelem Gyöngyösre távozott, ahol Széchenyi Pál kalocsai érsekkel, Pyber Lászlóval, az uralkodó megbízottaival tanácskozott Bercsényi Miklós generális és Telekesy István társaságában.⁶⁸ A teljes sikertelenségbe fulladt diplomáciai akció után hamarosan visszatért Eger falai alá, hogy továbbra is vezesse az általa oly nagy fontos-

⁶² Leskó: i. m. 536. o.

⁶³ Rákóczi: i. m. 75. o.

⁶⁴ Esze: i. m. 292—293. o. — Thaly: i. m. 1892. 132. o.

⁶⁵ Leskó: i. m. 536. o.

⁶⁶ Sugár István: Az egri vár kútjai. In: Az Egri Vár Híradója. 9—10. szám, Eger. 1973. 50. o.

⁶⁷ Uo. 45—50. o.

⁶⁸ Thaly: i. m. 1892. 132. o. — Szántó: i. m. 271. o.

ságúnak ítélt erőd ostromműveleteit. Rákóczi egyébként április elején Hatvanba is ellátogatott Eger alatti táborából.⁶⁹

Rákóczi udvara legteljesebb meglepetésére az Eger alatti kuruc táborba érkezett gróf Forgách Simon császári generális, hogy bejelentse Rákóczi Ferencnek szabadságharcához való csatlakozását. Forgách ugyanis 1703. március 19-én megszökött Bécsből a császári hadseregből és unokatestvérehez, Bercsényi Miklóshoz Gyöngyösre ment, ahonnan együtt érkeztek a fejedelem táborába. Forgách azonnal letette a hűségesküet, s a fejedelem tábornaggyá nevezte ki.⁷⁰ Nagy meglepetést okozott a császári generális átpártolása, hiszen 1703-ban még „kóborló, rendetlen had”-nak nevezte a kuruc katonaságot.⁷¹ De szökése után, március 21-én Somorjánál gróf Károlyi Sándornak már imigyen írt levelében:

„...Én országom szabadságáért valamit tanultam tizenhét esztendő katonaságomban, igaz lélekkel kívánom applicálnom. Méltóságos Fejedelem Tractájának nagy lument adhatok...:”⁷²

1704. április 13-án a tábori főbiztos, Darvas Ferenc ezt írta a nagy reményeket keltő behódolásról, átpártolásról egy kuruc tábornoknak Eger alól:

„...Generális Forgách Simon uram hazaszeretetből lett lejövetele igenis valóság, itt lévén most Urunk mellett... Német habitusa [öltözete — S. I.] vagon ugyan, de magyar a szíve. Kegyelmes Urunknak szolgálatát ajánlja, ezek a szavai: Nem vagyunk már Bécsben...”⁷³

Bercsényi Miklós azonban biztos forrásból szerzett értesülése alapján a Forgách Simon iránti bizalmatlanságának adott hangot:

„...Forgács öcsémről oly hírem van: sem úzték, sem kergették...várják vissza, semmiét el nem vették... szolgáit most is fönn tartják Haister táborában, kijár praebendájok, ugyan Forgács nevezete alatt; az is igaz: az király [József — S. I.] Kérit [gróf Kéri Jánost — S. I.] is szöktetni akarta, maga mondta feleségemnek — azután szó volt a királynál Forgácsról, kész is volt reá. Ezeket mikor Kéri mondta: még benn volt Forgács [tudniillik Bécsben — S. I.]; küldésének okát mondta, hogy a király részére csinálják meg az magyarokat...”⁷⁴

A fejedelem rokonszenvét Forgách gróf iránt azzal is érzékeltette, és kifejezte, hogy leveleiben őt „kedves atyánkfiának”, „kedves uri atyánkfiának” titulálta.⁷⁵ Emlékiratából azonban már lényegesen többet megtudunk Forgách kuruc-lojalitásáról:

„...Hűséget esküdött nekem és elmesélte mindazt a méltánytalanságot, mely a bécsi udvar részéről érte, mely hamis jelentések és gyanúsítások alapján már éppen letartóztatta volna őt, ha el nem menekül. Csak háború után, Törökországban valotta be nekem, hogy az akkori római király, József beleegyezésével állt a pártomra...”⁷⁶

A vár tüzérosági lövetése szakadatlanul tartott, de a legcsekélyebb eredményt sem hozta, avagy ígérte. A lövetést később számottevő mértékben mérsékelni kellett, mivel lőszerutánpótlási gondok nehezítették a tüzéroséget munkájában. A heves vérű Bercsényi őszinte elkeseredéssel fakadt ki Rákóczi Ferenchez írott levelében: „Eger! Eger! Csak nem jó nekünk EGERészünk!”⁷⁷ 1704. április 19-én írt levelében is ironikusan „Nagyságod EGERészését” sürgette.⁷⁸

69 Uo. 70., 71. o.

70 Uo. 131. o.

71 Uo. 75. o.

72 Uo. 130. o.

73 Archivum Rákócziánum, I. 344. o.

74 *Thaly*: i. m. 1875. 26. o.

75 *Géresi*: i. m. 194. o.

76 *Rákóczi*: i. m. 76. o.

77 Archivum Rákócziánum, IV. k., 4. o.

78 *Thaly*: i. m. 1875. 11. o.

Az idő előrehaladtával az országos ügyek már nem engedték meg, hogy Rákóczi ily hosszú időt vesztelgesse el egyetlen császári kézben lévő vár eredménytelen ostromára, ezért kapóra jött Forgách Simon generális átállása. Rábízta tehát a fejedelem Eger vára további ostromműveleteinek az irányítását.

A Forgách—Zinzendorf egyezmény

Miután Rákóczi Ferenc semmire sem ment a vár ostromával, megállapodott Forgách Simonnal, hogy ő, mint volt császári tábornok, tárgyalásokat kezd gróf Zinzendorffal, az erőd parancsnokával. Miután Rákóczi eltávozott a vár falai alól, gróf Forgách felvette a kapcsolatot Zinzendorffal. A várba zárkózott császáriak nyilván kaptak a korábbi császári generális, de most már kuruc tábornagy ajánlatán, mert hiszen ember és állat egyaránt súlyos vízhiánnyal küszködött.⁷⁹

Rövid alkudozás után, 1704. április 16-án, a szembenálló két küzdő fél abban állapodott meg, hogy a vár őrsége nyolc hónapon át teljesen passzív marad, és semmiféle katonai akciót nem kezdeményez, s ennek megfelelően a kuruc tábor is teljesen semlegesnek fogja tekinteni az erőd császári katonaságát. Amennyiben pedig 1704. december 17-ig nem érkezik Habsburg katonai segítség a vár felmentésére, akkor az említett határnapon — azaz 8 hónap múltán — Zinzendorf átadja a gondjaira bízott egri várat a kurucoknak. A türelmi idő alatt a vár császári katonasága szabadon beszerezheti élelmiszerszükségletét, s abban őket a kurucoknak nem szabad megakadályozni. A megállapodás kimondotta azt is, hogy 1704. december 17-én a várbeliek szabadon dönthetnek politikai hovatartozásuk tekintetében: vagy beállnak a kurucok sorába, vagy pedig fegyveres kuruc kíséret biztosítása mellett szabadon Budára vonulhatnak. A 8 hónap során a várost kuruc kézen lévőnek kellett tekinteni, s a lakosság szabadon folytatta korábbi életét. Az 1704. december 17-én aláírt kapitulációs egyezmény feltételeinek maradéktalan betartására Rákóczi Ferenc a keménykezű és irgalmatlan vasszigort megkövetelő és tartó Ráti Gergelyt nevezte ki.⁸⁰

Maga Rákóczi Ferenc is igaz örömmel és megnyugvással vette a kapitulációs megállapodás létrejöttét, s azt emlékirata tanúbizonysága szerint jól összeegyeztethetőnek tudta be katonai terveivel, mely szerint „átkel a Dunán és újra fegyverbe szólítja a népet, melyet Heister legyőzött és Károlyi a legrosszabb időben cserbenhagyott.”⁸¹

Nagy szó, hogy még a harcias Bercesényi Miklós is meg volt elégedve a Forgách—Zinzendorf-féle egyezménnyel, melyet azért tartott az adott viszonyok között kedvező lehetőségnek, mivel kellett a kuruc hadnak felhagynia Eger vára megszállásával.⁸²

A kapitulációs okmány aláírása nyomán tehát a várba vonult német és rác polgárság, odahagyva a császári fegyverek nyújtotta biztonságot, levonult a városba, hogy folytassa tovább az ostrom megszakította életmentését. A szerződés lehetőségét biztosított arra, hogy az egriek közül „mindenki mindent szabadon bírhasson, ami korábban az övé volt, szabaddá vált aratni, ültetni, s földet és szőlőt művelni és termést betakarítani.”⁸³

Levéltári adat nem maradt fenn róla, de kétségtelen, hogy a városból evakuált, kitelepített lakosság zavartalanul visszatérhetett városa a falai közé. A gyanakvó jezsuita háztörténetből megtudjuk, hogy a kurucok harcával szemben állott, s a

79 *Leskó*: i. m. 536. o.

80 *Szederkényi*: i. m. 97. o. — *Leskó*: i. m. 536—537. o. — *Czobor Alfréd*: Új adatok Eger vára 1710-i történetéhez. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1929. 448. o. — *Thaly*, 1892.: i. m. 132—133. o.

81 *Rákóczi*: i. m. 78. o.

82 Archivum Rákócziánium, IV. k., 9. o.

83 *Leskó*: i. m. 536. o.

várba vonult polgárság egy része hazatérte után sem hitt „az ellenségnek”, és félelemmel viseltetett a kurucok iránt.⁸⁴

S ezek után lássuk a Cserép félig összedőlt várában internáltan fogva tartott Telekesy István egri püspök-földesúr, Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék főispánja sorsát.

Miután ő értesült arról, hogy azzal vádolták meg Rákóczi Ferenc előtt, hogy „a Nemes Vármegyében oly alkalmatlan tisztek szolgálából és olyanokból, akik repartitio alatt vannak”, hozott be, levélben tisztázta magát a fejedelem előtt ezen igaztalan és rágalmazó vádak alól. A 71 esztendőös egyházfő magyar nyelvű levelét azért látszik szükségesnek részletesen ismertetni, mivel nem csupán az egri ostromokban, de Rákóczi szabadságharcának politikai mozgalmában később is aktívan részt vett férfit úgy igen célszerű megismernünk. Az 1704. január 10-én kelt levelet⁸⁵ a tanulmány mellékletében adjuk közre teljes egészében.

A vár 1704. április 17-én aláírt kapitulációja nyomán, Rákóczi elképzeléséhez és kívánságához híven, Bercsényi Miklósnak „hosszú rábeszélés” árán sikerült Telekesy püspököt meggyőznie az álláspontja megváltoztatásának hasznos voltáról, s végül is csatlakozásra bírta az egri püspök-főispánt a kurucok táborához. Ez azért is különleges jelentőségű, mivel a katolikus főpapság általánosságban mereven elzárkózott a kuruc mozgalomtól és visszautasította Rákóczi Ferenc nemes törekvéseit, céljait és makacsan szembefordult vele, s ahol csak tehette szembeszállt a szabadságharc szándékaival, törekvéseivel és céljaival. Rákóczi Ferenc viszont igen bölcs politikai megfontolás, meglátás alapján éppen azért törekedett kezdettől fogva Telekesy megnyerésére, hogy végre egy tekintélyes egyházi méltóságot is a maga oldalán tudjon a Habsburg-ház elleni küzdelemben.⁸⁶

Thaly Kálmán szerint Bercsényi generális „meggyőző érvekkel” bírta rá a püspököt a csatlakozásra, mivel a harc nem a katolikus vallás elnyomására indult, hiszen maga Rákóczi és Bercsényi is katolikusok voltak, s rámutatott a kuruc tábornok arra is, hogy távozása híveinek, egyházmegyéjének a romlására vezetne.⁸⁷ Mint az előzőekben láttuk már, éppen ennek az érdekében és jegyében fogatta el Bercsényi Eger város feladása után a Budára tartó püspököt, s ezért tartotta fogva a cserépi várban, hogy biztosan megtartsa a kurucok oldalán.

Telekesy internáltsága ideje alatt meggyőződhetett Rákóczi nemes szándékai tisztaságáról. Jóleső érzéssel értesült arról, hogy 1794. január 21-én Eger alatti ostromló táborában oltalomlevelet állított ki az egri káptalan tagjainak:

„...Nemes Egri Captalan ... jószágait, úgy minden belső és külső javait vettük kegyelmes protectiónk alá. Parancsoljuk azért hívségünk alatt levő mind lovas, mind pedig gyalogos tiszteknek s hadainknak közönségesen, mind pedig személy szerint, hogy említett Nemes Egri Captalan ... jószágában kárt tenni, háborgatni, felverni, felveretni se maguk a tisztek meg ne próbálják, sem pedig directiójok alatt való hadainknak meg ne engedjék. Különsen valakik ezen parancsolatunkat megvetvén az ellen cselekszenek, érdemik szerint való kemény, sőt halálos büntetésüket semmiképpen el nem kerülük...”⁸⁸

Az egri káptalan tagjai, a kanonokok tehát nyomban behódoltak Rákóczinak, és így nem is kellett elhagyniuk a várost az evakuáció során. Véleményem szerint hiba volt történészeinktől, hogy ezt a jelentékeny és számottevő tényét általánosságban mellőzték.⁸⁹

Figyelmet érdemel az is, hogy a legszegényebb egri szerzeteseknek, a ferencrendi barátoknak is oltalomlevelet állított ki II. Rákóczi Ferenc. A fejedelem 1704. február

84 Uo. 537. o.

85 Hml. IV—1/a. 12. raktári számú kötet, 16—18. o.

86 *Köpeczi Béla—R. Várkonyi Ágnes*: II. Rákóczi Ferenc. Budapest, 1955. 137. o.

87 *Thaly*: I. m. 1892. 68. o.

88 Hml. XII—2/4. Divisio 6. Fasciculus 1. Numero 10.

89 *Szántó*: I. m. is.

1-én Miskolcon kiállított oklevelében a kolduló barátoknak a várostrom során megsérült és lakhatalanná vált rendházuk helyett új lakóházat jelölt ki. Javuk megsértőire az előbbiekhöz hasonló megtorlás várt.⁹⁰ Így azután a ferencrendiek is a városban maradhattak annak kiűritése során.

Telekesy tehát egyházi vonatkozásban is kedvező képet formálhatott magának a kuruc mozgalomról, s mint a hatalmas kiterjedésű egri egyházmegye fejének, mindenképpen érdekében állott a kuruc szabadságharc elismerése. Minden bizonnyal belejátszott döntésébe az a körülmény is, hogy az igen élénken tevékenykedő protestantizmus nem megvetendő „veszélyt” jelentett éppen azokban az esztendőekben a katolikus egyházra és híveire. Egyet érthetünk Telekesy István életrajzírójával, Csanády Lászlóval, aki szerint az öreg főpapot „az események áradata sodorta” Rákóczi Ferenc fejedelem oldalára, pártjára.⁹¹ Ezt csak azzal kell kiegészítenünk, hogy ezzel a ténnyel számottevően megerősödött a kurucok tábora s tekintélye. Nyilvánvalóan a cserépvári fogva tartás éppen politikailag győzte meg Telekesyt arról, hogy helye nem a Habsburg-oldalon, de a szabadságharcot megindított II. Rákóczi Ferenc táborában van. Be kellett látnia, hogy a bécsi udvarhoz való ragaszkodásának a gondjaira bízott egyházmegye rendkívül nagy kárát vallotta volna.⁹²

Telekesy István rokonszenve a kuruc szabadságharc iránt csak az elkövetkezett hónapok és évek során bontakozhatott ki a maga keretei között.

Telekesyt tehát ismét székvárosában és teljes joggal tevékenykedő püspökként, főispánként és földesúrként találjuk — csak éppen nem a Habsburg- király oldalán, hanem a kurucok táborában.

A vár kuruc kézen

Közben teltek-múltak a hónapok, s anélkül érkezett el 1704. december 17-e, hogy az osztrák császári haderő képes lett volna felmenteni a már kapitulált egri várat.⁹³

A fejedelem izgatottan várta, hogy végre Eger vár birtokába juthasson. Ezért jó előrelátással már 1704. december 5-én értesítette Heves vármegyét, hogy a vár feladása után elvonuló német és rác őrség ingóságainak az elszállításhoz szükséges szekerek kiállítására Szentpétery Imrénék adott parancsot.⁹⁴

Az erődítmény átadására azonban 1704. december 17-én, azaz a kapitulációs megállapodás aláírását követő nyolcadik hónap végén nem került sor, hanem gróf Zinzendorf parancsnok csak 16 napi késedelemmel, 1705. január 2-án nyitotta meg a vár kapuit a kuruc erők előtt. A vár átadásáról így számolt be egy szemtanú:

„...A vár 1705. január 2-án került a kurucok kezére s pénteken déli 12 órakor szép sorokban vonultak el a katonák és a polgárok, rácok, majdnem katonás rendben, lobogó zászlókkal, dobokkal, kürtökkel és 600 szekéren a családtagokkal és az ingóságokkal Buda felé.” Az eltávozók között találjuk a német polgárok prédikátorát: Höckinger Ferencet is. Az Egerből elvonulókat „bőségesen vette körül oldalról kísé- rőként 600 szablyával, villával, kapával és bunkóval felfegyverzett kuruc.”⁹⁵

Az Eger vára tényleges kapitulációját követő elvonulás minden zavargás nélkül, rendben zajlott, de csak míg Kálig értek, ahol a kurucok a császári tiszteket hirtelen

90 Hml. Az Egri Ferences rend Historia Domusa. I. k. 13—14. o.

91 Csanády László: Telekesy István. Eger, 1912. 84—85. o.

92 Balássy Ferenc: Adatok Telekesy István egri püspök életrajzához. In: *Magyar Sion*. II. évfolyam, Esztergom, 1864. 335. o.

93 Az egri vár császári kapitulációjához hasonló volt a szigetvári törökök és az ostromló császári felszabadító hadak közötti megadási megállapodás. L.: *Sugár István*: A török kézen levő magyar várak kapitulációs egyezményei a felszabadító háború során. In: *Az Egri Vár Híradója*. 16. szám. Eger, 1981. 3—6. o.

94 Hml. IV—1/a. 12. raktári számú kötet 64. o.

95 *Leskó*: i. m. 538—539. o.

körülvették, s a katonákkal és a polgárokkal együtt lefegyverezték. Gróf Zinzendorf Ferdinánd császári ezredest és tisztjeit fegyveres őrizet alatt Kassára kísérték, ahol azután betörtönözték őket. A Budára vontatni szándékozott ágyúk is kuruc kézre kerültek. A Pfeffershofen-ezred katonáit pedig erőszakkal Rákóczi hűségére eskették fel.⁹⁶ A német és rác egri polgárokat szabadon hazaengedték városukba. A Kálból Egerbe vezető út azonban kemény megpróbáltatással járt a császárhű polgárság számára. Több polgárt — nyilván a gazdagokat — a fegyveres kurucok kiraboltak, s „mint az állatokat, úgy hajtották vissza” — írta egy szemtanú. Sőt ráadásul „aznap nem bocsátották be a városba őket, hanem a fagyos éjjelt Isten szabad ege alatt és a havon töltötték.”⁹⁷

A kuruc katonák a nyilvánvaló szerződészegést elvitathatatlanul felsőbb parancsra követték el, de a túlkapásokat, erőszakoskodásokat és kilengéseket az egyszerű paraszti felkelők jogos bosszújaként tekinthetjük, mivel nem adták át a várat a korrekt megállapodásban kikötött, meghatározott időpontban.⁹⁸

A II. Rákóczi Ferencék kezére került egri vár első kuruc parancsnoka a kapitulációs szerződés feletti örökös keménykezű Ráti Gergely lett, aki mint Ung vármegye alispánja állt a szabadságharc zászlója alá.⁹⁹ A fejedelem már a vár átvétele előtt úgy rendelkezett, hogy Ráti „maradgyon Egerben addig, míg az ordinárius kapitány oda nem megyen és a várban kívántató ország szolgálattját, s mind a fiscalítások administratióját folytassa.”¹⁰⁰

Maga a fejedelem 26 nappal Eger vára kuruc kézre kerülté után érkezett a városba¹⁰¹ — a nagyszombati tragikus csatavesztést követően.

MELLÉKLETEK

1.

II. Rákóczi Ferenc 1703. augusztus 29-én Vetésen kelt felhívása Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyékhöz.

„Mi fejedelem, Felső Vadászi Rákóczy Ferenc Nemes Sáros Vármegyének Örökös Főispánja. Adjuk tudomására mindenkinek ezen nyomorodott hazánkban, s nevezet szerint Heves vármegyében lakozó egyházi és világi, úri s nemesi és fegyverviselő, avagy fegyverviselhető, egy szóval minden rendű embernek, hogy Isten ő szent Felsőge ezen édes magyar hazánk régi dicsőséges szabadságának s törvényes igazának felszabadítására és az elviselhetetlen s törvénytelen kegyetlen ígának kivetésére, fegyverekkel törvénytelenül bujdosásra üzetett keserves sorsunk után most nemcsak édes Magyarországnak határára, de már Nemes Bereg, Szabolcs, Bihar, Közép-Szolnok, Szatmár, Kraszna, Ugocsa Vármegyékbe is szerencsésen béhozván, akarnánk ezen fegyverviselésünknek okát minden rendeknek ezen Nemes Vármegyében is pátensünkkel világosítanunk, és bizonyossá tennünk: hogy egyedül hazafiságunktól viseltetvén, megnyomorodott hazánkban keserves törvénytelen szenvedését és az idegen nemzetől törvényeink diplomájának igazsága ellen való sanyargatásait szánakozó szívvel érzvén, minden privatumok ambitioja [személyes érdekre való törekvése — S. I.] nélkül vettük kezünkhez most nemzetünknek, amikor a szabadulásnak oly bizonyos alkalmatosságait láttuk, hogy ha most nem, soha többször hazánk felszabadulását nem remélheti. Kíhez képest minden egyházi, világi, úri, nemesi és fegyverviselő, egy szóval Nemes Heves Vármegyének minden rendű lakosait ezen pátens írásunk által intjük, sőt hazafiságokra, nemesi s abadáságoknak szeretetire kényszerítjük, hogy valaki nemesi szabadságunk ily törvénytelen és számlálhatatlan sértődéseit, az idegen német nemzetnek zaklatásait, a kegyetlen rongálásait (ki mindnyájunknál nyilván és köz) magyar igaz véréből érti, szabadságát szereti, szabadulását óhajtja, harmadnapok alatt ezen pátensünknek publikálásától

96 *Thaly*: i. m. 1897. 133. o.

97 *Leskó*: i. m. 538—539. o.

98 *Thaly*: i. m. 1897. 133. o. — *Szántó*: i. m. 272. o.

99 *Esze*: i. m. 549. o.

100 *Uo.*

101 *Köpeczi—Várkonyi*: i. m. 1955. 176. o.

fogva táborunkban bejelentse magát, oly formán: Hogy valaki fegyverviselő, avagy fegyverviselhető, jó és tőle kitelhető hadakozó alkalmatossággal előttünk magát bemutassa, hogy a közügyet közfegyverrel viseljük. Az kik pedig nem volnának nemes uraimék közül a táborozáshoz alkalmasak, nem kívánjuk azzal terhelni személyökben, de hazánkhoz való hűségetől, hogy tudományt tegyenek megjelenésekkel, szükséges. Valakik pedig ezen édes régi szabadságának helyreállítására indult fegyverünknek vagy titkon, vagy nyilván magokat ellene vetik, vagy a közügynek előmozdításától magokat elvonják, avagy ezen pátensünket megvetik, és elő nem állanak a megírt harmadnapok alatt, azok... úgymint magyar hazánk törvényeinek és szabadságunknak nyilvánvaló árulói s ellenségei fognak tartatni. És ha a fegyvernek, tűznek, vasnak keménységeit magokon s jószágokon érzik, magok hazafiatlanságoknak, német pártosságoknak tulajdonítsák, kit semmiképpen el nem kerülnek. Ezen pátensünket pedig városi és falusi bírák, helyből helybe sietséggel küldjék, minden helyben bemutatván mind uraknak, mind szegényeknek. Valaki pedig ezen pátensünket elsikkasztja, akarván avval is akadályozni országunknak szabadulását, Isten kezünkbe adván, élete vész el érte...¹⁰²

2.

Telekesy István egri püspök 1704. január 10-én Cserép várában kelt levele az Eger várát ostromló kuruc tábor vezetőihez.

„Szolgálók Kegyelmeteknek, Isten bizonyága szerint való jókkal áldja meg Kegyelmeteket, s vizsgáltja az új esztendőben. Illendő böcsülettel vettem az kegyelmeteknek nekem küldött sok rendbéli panaszokkal teljes levelét, melynek continentiáját [tartalmát — S. I.] megértvén, tisztá szívből bánom, hogy nem szolgálhatok kegyelmeteknek, mivel nem tekintvén azt, hogy vármegyében kegyelmetek között nem lakhatom [ugyanis Cserép vára, ahová Bercsényi Miklós elzáratta a püspököt, Borsod vármegyében fekszik — S. I.], melyet még az idegen nemzet is, kit ellenségnek tartunk, megengedett, látván, hogy ily öreg állapotban az egész széles püspökségemben nincsen annyi helyem, az hová a fejemet lehajtsam, azzal nem gondolván, hogy *számkivetésben lévén* [a szerző kiemelése — S. I.], előbbeni egyetlenegy lakó városomban [Egerben — S. I.] minden névvel nevezendő s életem táplálására sok ezer forintokból álló alkalmatosságaim mind hamuvá lettek. Végre egyetlenegy residentiámnak [püspöki palotámnak — S. I.] és szegény nyomorodott, s magától is Méltóságos Generális Úrtól [Bercsényi Miklóstól — S. I.] házammak és benne levő alkalmatosságomnak oltalmára rendeltetett cselédemnek áruló nevét költvén, házamat elpusztították, cselédemet pedig velem együtt halálra üldözték. Mindezeket nem tekintvén mondám, hanem a bosszúállást Istenre hagyván, sőt amennyire mindezek az én privátumomat koncentrálják, Istent azon kérem, s kérem is, hogy senkinek közülök véteknak ne tulajdonítsa. Resolváltam volt magamat, hogy mindennyi veszedelmes habok között is el nem távozom kegyelmetektől, hanem ha mást végbe nem vihetek is, legalább a fejedelemnél, az apostolokkal kiáltani és esedezni fogok: Domine, salva nos, perimus! [Uram, ments meg minket, mert elpusztulunk! — S. I.] De mivel ennek előtte néhány nappal értettem, hogy némely nyelvek mással nem vádolhatnak, hanem azzal kisebbítettek, hogy én mea propria auctoritate [saját hatalmammal — S. I.] a Nemes Vármegyében alkalmatlan tiszteteket szolgálaimból és olyanokból, akik repetitio alatt vannak, intrudáltam volna [erőszakkal benyomtam volna — S. I.], mely intrudálás... a méltóságos fejedelemnek talán legfőbb tiszti előtt lett... eddig magának urunknak is hírvél vagyon. [Tarródy István és Nagy Ferenc szolgabírákról van szó — S. I.] És így noha mindezekben ártatlan vagyok... s minden kárvallásaimnál is és büjdosásomnál is inkább sajnálom, és hogy annál inkább az mostani időkből effélékkel ne vádoltassam, és senkit kegyelmeteknek nem praeficiálok [nem teszek előljáróvá — S. I.], sem semminemű tisztet nem nevezek, netalán mások előtt, midőn senki ártatlanságomat effélékben oltalmazni vagy nem meri, vagy nem akarja, hasonló böcstelenséget szenvedjen. Azért kedves jóakaró Uraim, Kegyelmetek lássa mit cselekszik, de valameddig az ily vádlóknak hamissága világosságra nem jön, az ily nyelvek meg nem zaboláztatnak, és az én böcsületem vissza nem adatik, én semmihez nem szólok...

Eger nélküli egri püspök.¹⁰³

102 Hml. IV—1/a. 12. raktári számú kötet 5—7. o.

103 Uo. 16—18. o.